

Njemački emisar W. Malletke kod V. Mačeka uoči napada na Jugoslaviju 1941.

Primivši prve vijesti o uspješnom državnom udaru grupe oficira okupljene oko generala Dušana Simovića u Beogradu, Adolf Hitler je oko podne istog dana (27. III 1941) sazvaio ratno vijeće u kancelarskoj palači u Berlinu. Od samog početka konferencije, oko 13 sati — a konferencija je potrajala sve do 14.30 sati¹ — bili su prisutni (osim Hitlera): maršal Reicha Hermann Göring, glavno-komandujući zračnih snaga, feldmaršal Wilhelm Keitel, načelnik Vrhovne komande, general A. Jodl, načelnik operativnog štaba u VK, general-pukovnik Karl Bodenschatz, Göringov oficir za vezu kod Führera, pukovnik Schmundt, prvi Hitlerov ađutant, kapetan fregate v. Puttkamer, oficir za vezu komandanta mornarice adm. Raedera kod Hitlera, potpukovnik Scherff i majori v. Bellow i Christian. Kasnije su pridošli glavnokomandujući kopnenih snaga W. v. Brauchitsch, general F. Halder, načelnik generalštaba kopnenih snaga, pukovnik A. Heusinger, potpukovnik Sieverth, ministar vanjskih poslova J. v. Ribbentrop, poslanik W. Hewel, Ribbentropov predstavnik kod Führera, general-major v. Waldau, pukovnik Schmidt i general-major v. Rintelen.

Führer je odmah na početku — kako se navodi u zapisniku te sudbonosne konferencije² — prikazao situaciju nakon državnog udara u Jugoslaviji i ustvrdio da je Jugoslavija nepouzdan faktor za predstojeću akciju *Marita* (plan napada na Grčku), a još više za kasniju akciju *Barbarossa* (plan napada na Sovjetski Savez).³ Srbi i Slovenci — govorio je dalje Hitler — nisu nikada prijateljski naklonjeni Njemačkoj. Vlade u Beogradu ne sjede čvrsto u sedlu zbog nacionalnog pitanja i oficirske kamarile koja je sklona provođenju državnih udara.

¹ *Generaloberst Halder*, Kriegstagebuch, Band II, Von der geplanten Landung in England bis zum Beginn des Ostfeldzuges (1. 7. 1940–21. 6. 1941), bearbeitet von Hans-Adolf Jacobsen, Stuttgart 1963, 330.

Netočna je tvrdnja Ferde Čulinovića: »Saznavši za događaje u Jugoslaviji Hitler je (navečer 27. marta) sazvaio povjerljivu konferenciju« (F. Čulinović, Jugoslavija između dva rata, II, Zagreb 1961, 203).

² Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945, Aus dem Archiv des deutschen Auswärtigen Amtes, Serie D : 1937–1941, Band XII, 1, Die Kriegsjahre, Fünfter Band, Erster Halbband, 1. Februar bis 5. April 1941, Göttingen 1969, 307–309.

Taj zapisnik nalazio se u spisima Međunarodnog ratnog suda u Nürnbergu kao dokazni materijal pod šifrom GB-120 i objavljen je u zbirci dokumenata kao dokument PS-1746 (Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof, Band XXVIII, Nürnberg 1948, 21–25).

Taj sam zapisnik (Besprechung über Jugoslawien) prvi objavio u prijevodu u knjižici: Hitlerov »Plan 25« protiv Jugoslavije. Jugoslavija u svjetlu »Nürnberških dokumenata«, Zagreb 1953, 76–82.

³ Opš. o tome: *Andreas Hillgruber*, Hitlers Strategie, Politik und Kriegführung 1940–1941, Frankfurt am Main 1965; *Philipp W. Fabry*, Balkan-Wirren 1940–41, Diplomatische und militärische Vorbereitung des deutschen Donauüberganges, Darmstadt 1966.

Jugoslavija je imala samo jednu snažnu ličnost: Milana Stojadinovića, kojega je knez Pavle oborio s vlasti na vlastitu štetu. Trenutak za ocjenu pravog stanja u zemlji i odnosa stanovnika prema Reichu povoljan je — po Hitlerovu mišljenju — za njemačku stranu, i to i s političkog i vojnostrateškog gledišta. Da je došlo do obaranja vlade u toku akcije *Barbarossa*, posljedice za Njemačku morale bi biti mnogo teže.

Stoga je on, Führer, odlučio da poduzmu — ne čekajući eventualne izjave lojalnosti nove vlade — sve potrebne mjere da Jugoslaviju raskomadaju i vojno i kao državnu tvorevinu. Vanjskopolitički neće se upućivati nikakvi upiti ili ultimatum. Uvjeravanja jugoslavenske vlade kojima se ubuduće, ipak, ne može vjerovati, uzet će do znanja. Prijeći će u napad čim pripreme za to potrebna sredstva i snage. Važno je da se radi što je moguće brže. Pokušat će da pri tom na odgovarajući način sudjeluju susjedne države. Vojnu pomoć protiv same Jugoslavije treba zahtijevati od Italije, Mađarske i, donekle, od Bugarske. Rumunjskoj pripada, uglavnom, zadaća zaštite prema Sovjetskom Savezu. Bugarski i mađarski poslanik već su o tome obaviješteni.⁴ Duceu će se poslati poruka još u toku dana. Politički je osobito važno — govorio je dalje — da se na Jugoslaviju udari munjevitom oštrinom i da se vojnostrateški raskomada u strelovitom pothvatu. Tako bi se dovoljno zaplašila Turska, a to bi povoljno utjecalo na kasniji pohod protiv Grčke. Hitler je, dalje, ukazao na to da će se Hrvatskoj zagarantirati odgovarajući politički postupak, kasnije autonomija. Rat protiv Jugoslavije bit će vrlo popularan u Italiji, Mađarskoj i Bugarskoj, jer se tim državama stavlja u izgled teritorijalno uvećanje: Italiji — jadranska obala, Mađarskoj — Banat, Bugarskoj — Makedonija. »Taj plan — rekao je Hitler — pretpostavlja da ubrzamo, što je moguće više, sve pripreme i da prikupimo tako jake snage da u najkraćem roku nastupi slom Jugoslavije. S tim u vezi treba do četiri tjedna odgoditi početak pothvata *Barbarossa*.«

General Halder — koji je putem iz sjedišta Vrhovne komande u Zossenu na konferenciji kod Hitlera, u pretpostavci da ih Hitler zove zbog događaja u Beogradu, studirao položaj služeći se generalštabnom kartom⁵ — predložio je u ime Komande kopnenih snaga (OKH-Oberkommando des Heeres) četiri pravca prodora: 1) na desnom krilu iz Bugarske napasti preko Novog sela da bi tom krilu omogućili brzo napredovanje; 2) iz prostora Sofije napredovati prema Skoplju da bi pružili ruku Talijanima i onemogućili suradnju s Grčkom; 3) sa samostalnom grupom iz prostora Sofije napredovati prema Beogradu da bi ga zauzeli i otvorili put Dunavom; 4) napasti sa sjevera iz Štajerske, eventualno pomoću brzih jedinica, i iz Mađarske. Hitler se u načelu s tim složio i zatražio da mu pojedine komande (kopnenih snaga, mornarice i avijacije) definitivne planove predlože još u toku večeri, a generalu Rintelenu naredio da mu se javi u toku noći radi prenošenja osobne poruke Mussoliniju.

Hitler je istog dana (27. III) potpisao plan napada na Jugoslaviju (*Pothvat 25 — Unternehmen 25*),⁶ budući da je vojni puč u Jugoslaviji izmijenio — kako se doslovno navodi u njegovoj prvoj točki — političku situaciju na Balkanu. Jugo-

⁴ Zabilježka poslanika Hewela o razgovoru Hitler — mađarski poslanik Sztójay, 27. III od 13.10 do 13.25: Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918—1945, Serie D, XII, 1, 304—306; isto o razgovoru Hitler — bugarski poslanik Draganov, 27. III od 14.15 do 14.20: isti izvor, 306—307.

⁵ *Generaloberst Halder*, n. dj., 330, bilj. 2.

⁶ Više o tome u mojoj knjižici: Hitlerov »Plan 25« protiv Jugoslavije.

slaviju treba smatrati neprijateljem i onda ako isprva i daje izjave lojalnosti, pa je dosljedno tome treba raskomadati što je moguće brže.

U ponoći 27/28. ožujka otposlali su u Rim tekst Hitlerova osobnog pisma Mussoliniju,⁷ u kojemu mu Führer najavljuje svoju odluku o Jugoslaviji i mjere koje predstoje. U odgovoru⁸ Duce uvjerava Hitlera da situaciju koja je nastala u Jugoslaviji prima mirno jer ga zaokret nije ni najmanje iznenadio, osobito otkad je opazio da su Jugoslaveni uoči potpisivanja u Beču 25. III izručili Stojadinovića Englezima. Spominje mjere koje poduzima i na kraju mu skreće pažnju na to da osim suradnje Bugarske i, prije svega, Mađarske treba računati i sa separatističkim tendencijama Hrvata koje predstavlja dr Ante Pavelić i sa Pavelić se nalazi u blizini Rima. — To je prvi put da se Pavelić spominje pred napad Osovine na Jugoslaviju, i to je učinila — što je karakteristično — talijanska strana.⁹

Jugoslavenski poslanik u Berlinu dr Ivo Andrić — ne znajući ništa pozitivno o sudbonosnim odlukama koje su bile donesene na toj konferenciji u kancelarskoj palači u podne 27. ožujka — posjetio je dva dana kasnije poslije podne državnog sekretara u njemačkom ministarstvu vanjskih poslova E. von Weizsäckeru¹⁰ da bi se od njega oprostio, jer putuje u Beograd da ondje podnese izvještaj i prikupi informacije. Andrić je tom prilikom rekao Weizsäckeru da mu nema ništa saopćiti o stavu nove vlade, jer se ona tog dana u Beogradu tek zapravo sastaje. Novi položaj u Jugoslaviji — govorio je Andrić — ima svoju unutrašnjopolitičku i vanjskopolitičku stranu, i one se ne mogu sasvim odvojiti jedna od druge. Riječ je o unutrašnjem prevratu. Zbog toga se osobno nada da će u Beogradu brzo postupati, a da će u Berlinu prevladavati strpljivost. On, Andrić, želi u Beogradu da se založi da njegova vlada zauzme jasan stav prema Njemačkoj. Rekao je i to da vjeruje kako je Simovićeva vlada — prema njegovim obavještenjima — uspostavila red toliko da će se ubuduće izbjeći protunjemački ispadi. Državni sekretar je šutke primio Andrićevo izlaganje i samo je odvratio da ne može dati sud o nastaloj situaciji između Berlina i Beograda, Ali, u pitanju reda u Jugoslaviji njegove (Weizsäckerove) posljednje informacije govore o tome da je njemački poslanik u Beogradu (Victor v. Heeren) bio na ulici dočekan pogrdnim poklicima. Andrić mu je, na kraju, saopćio da će u srijedu, 2. travnja, opet biti u Berlinu.

U Beogradu se dr Momčilo Ninčić, ministar vanjskih poslova u vladi Dušana Simovića, trudio i pokušavao na sve moguće načine da u prvom redu udobrovolji Berlin. Stoga je zamolio poslanika v. Heerena da ga u nedjelju 30. III posjeti u ministarstvu i tom mu je prilikom¹¹ izjavio u ime vlade da kraljevska vlada ostaje vjerna načelu poštivanja zaključenih međudržavnih ugovora u koje ubraja i protokol (o pristupu Jugoslavije Trojnom paktu) potpisan u Beču 25. ožujka 1941. Njena će glavna briga biti posvećena održavanju dobrih i prijateljskih odnosa sa susjednim Njemačkim Reichom i Italijom. Vlada se posebno zanima za način primjene spomenutog protokola, vodeći računa o

⁷ Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945, Serie D, XII, 1, 326–327.

⁸ Isti izvor, 328–329.

⁹ Usp.: *Bogdan Krizman*, Pavelićev dolazak u Zagreb 1941. godine, Zbornik Historijskog instituta Slavonije, 1, 1963, 133–223.

¹⁰ Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945, Serie D, XII, 1, 346.

¹¹ Isti izvor, 347.

čuvanju svih bitnih jugoslavenskih državnih i narodnih interesa pri toj primjeni. Takvo saopćenje Ninčić je istog dana učinio i talijanskom poslaniku u Beogradu (Francesco Giorgio Mamelij).

Pošto se v. Heeren vratio iz ministarstva dovršivši razgovor s Ninčićem, zatekao je u poslanstvu brzojavku v. Ribbentropa¹² u kojoj mu ministar naređuje da više osobno ne sudjeluje na priredbama jugoslavenske vlade, da više ne odlazi u ministarstvo vanjskih poslova i da ne šalje tamo nikakvog zastupnika. Za primitak usmenih saopćenja jugoslavenske vlade može poslanik otposlati tamo jednog zastupnika koji se, međutim, ima držati isključivo receptivno.

Odmah zatim pristigla je u poslanstvo i druga brzojavka iz Berlina¹³ u kojoj ministar v. Ribbentrop — u skladu s pripremama za napad koje su bile u toku — naređuje v. Heerenu da smjesta dođe u Berlin »radi referiranja«, s tim da u Beogradu ostane otpravnik poslova (savjetnik poslanstva dr Gerhard Feine) koji ima da se drži krajnje suzdržljivo. Ukoliko bi beogradska vlada htjela što saopćiti poslanstvu, otpravnik poslova ima uputiti jedino mlađeg službenika poslanstva da primi saopćenje, a taj se tom prilikom ima ograničiti samo na to da primi saopćenje a da se osobno o njemu ne izjašnjava.

Ribbentrop je istog dana navečer — suočen s Ninčićevom izjavom o poštivanju potpisa na Bečkom protokolu od 25. III 1941 — telefonski razgovarao sa svojim talijanskim kolegom (grofom Galeazzom Cianom)¹⁴ i saopćio mu da: 1) Njemačka neće ništa odgovoriti a neće ni saopćenje beogradske vlade objaviti; 2) da se vrijednost tog saopćenja može ocijeniti ako se ono usporedi s poznatim odgovorom jugoslavenskog predsjednika vlade talijanskom poslaniku Mameliju od 29. ožujka; 3) njemačko gledište ostaje onakvo kako je izloženo u Führerovom pismu Duceu; 4) upravo su primljene nove vijesti o aktima nasilja nad Nijemcima kojom prilikom je ubijeno, navodno, jedanaest Nijemaca; 5) i nadalje prate situaciju najpažljivije a u međuvremenu su pozvali v. Heerena u Berlin da referira; 6) čim nastupi bilo koji novi moment, Ribbentrop će smjesta obavijestiti grofa Ciana odnosno Ducea.

Sa tim »poznatim odgovorom« predsjednika jugoslavenske vlade — što ga spominje Ribbentrop — zapravo je ovako: Simović je 29. III navečer pokušao da na svoju ruku (čini se) zaplaši talijansku stranu.¹⁵ Pozvao je Mamelija i poslaniku izjavio, kao svoje osobno mišljenje, da Jugoslavija ne smije ni pod koju cijenu dopustiti da bude opkoljena i tako prisiljena da kapitulira. Ako bi stoga *zonu Soluna* zauzele njemačke trupe, Jugoslavija bi bila prisiljena da sebi nađe zrak u pravcu Albanije! Na primjedbu osupnutog poslanika da takav jugoslavenski stav neizbježno vodi u rat, Simović je ostao pri svome. To, međutim, nije smetalo Simoviću da dva dana kasnije (31. III) izjavi Mameliju da jugoslavenska vlada želi da drugi potpredsjednik vlade (Slobodan Jovanović, predsjednik Srpskog kulturnog kluba) već sutradan, 1. travnja, odleti u Rim na razgovore s Duceom. Mamelij je tu Simovićevu ponudu još iste večeri saopćio Cianu koji je najprije na to pristao, da bi za nekoliko sati taj svoj pristanak

¹² Isti izvor, 347, bilj. 4.

¹³ Isti izvor, 348.

¹⁴ Isti izvor, 348–349.

¹⁵ Vidi zanimljive uspomene o tome samog *Mamelija*: Durante il secondo conflitto mondiale, Alla vigilia dell'invasione della Jugoslavia, *Nuova Antologia di lettere, arti e scienze*, Anno centotresimo, Fascicolo 2008 — Aprile 1968, 529–539.

telefonski stornirao. Tako je taj pokušaj Simovićeve vlade da postigne medijaciju Rima i da se Mussolini zauzme u Berlinu njoj u prilog propao.¹⁶

Ninčić je dao upute i jugoslavenskom poslaniku u Berlinu da posjeti nadležne u ministarstvu vanjskih poslova i »ponudi sve koncesije koje su u skladu s nacionalnom čašću«. Andrić je neprekidno pokušavao da bude primljen u ministarstvu ali mu to nikako nije polazilo za rukom. Kad mu nije uspjelo da ga tamo prime, posjetio je tamošnjeg talijanskog ambasadora Dina Alfieriija da bi mu izrazio žaljenje zbog situacije. Uvjeravao je ambasadora da je njegova (Andrićeva) vlada spremna da nađe rješenja za sva pitanja između Njemačke, Italije i Jugoslavije.

Vojne pripreme tekle su u međuvremenu po planu. General Jodl sastavio je 28. ožujka prijedlog o usklađivanju njemačkih i talijanskih operacija protiv Jugoslavije.¹⁷ U njemu se uvodno ističe da je njemačka namjera — ukoliko politički razvoj bude zahtijevao oružanu akciju u Jugoslaviji — da je što je moguće brže koncentrično napadne, njenu vojsku razbije a državni teritorij raskomada. U tu će se svrhu formirati: a) jedna udarna grupa južno od Sofije (to je bila Dvanaesta armija) u cilju napredovanja u pravcu Skoplja i južno, da zauzme južni dio Jugoslavije kao bazu za zajednički (talijansko-njemački) napad na Grčku i da ukloni opasnost za pozadinu talijanske fronte u Albaniji; b) jedna udarna grupa koja će se prikupiti u prostoru oko Graza i, eventualno, u južnoj Mađarskoj (to je bila Druga armija), da zatim upadne u Jugoslaviju smjerom prema Beogradu i zapadno; c) vjerojatno i jedna mađarska udarna grupa pojačana njemačkim snagama koja će poći u općem pravcu prema Dunavu s obje strane Beograda. Ukoliko vrijeme to dopusti, operacije protiv Grčke počinju drugoga ili trećega travnja i pri tome će udarne grupe desnim krilom prijeći preko jugoslavenskog teritorija. Njihov će cilj biti predbježno ograničen na zauzimanje solunske kotline i visova Edesse, dok se talijanskoj vojsci, koja će sudjelovati u operacijama, postavljaju ovi zadaci: 1) osiguranje boka njemačke udarne grupe Graz napredovanjem prema liniji Split—Jajce, i to po mogućnosti jakim snagama; 2) prijelaz u defanzivu na grčko-talijanskoj fronti i koncentracija jedne ofenzivne grupe koja bi pružila ruku njemačkim snagama bačenim u pravcu Skoplja i južno; 3) izbacivanje iz borbe jugoslavenskih oružanih snaga; 4) kasnije ponovno otpočinjanje ofenzive na grčkoj fronti u Albaniji. »U cilju unutrašnjo-političkog razbijanja jugoslavenskog državnog teritorija naročito je poželjno — stoji doslovno u tom dokumentu — da se u svakom pogledu izlazi u susret hrvatskim težnjama za nezavisnošću i da se s Hrvatima postupa kao s prijateljima Osovine. Zbog toga će biti svrsishodno odustati od svakog napada iz zraka na hrvatski teritorij, ukoliko se ne radi o borbi protiv neprijateljskih trupa koje se tamo bore.«

Za njemačku je stranu, pri tom, tih dana, na političkom planu, bilo mnogo zanimljivije što će uraditi predsjednik Hrvatske seljačke stranke dr Vladko Maček nego ustaški poglavnik (koji je uostalom bio u »sjajnoj izolaciji« — prema svjedočanstvu njegove »desne ruke« u emigraciji Eugena Dide Kvaternika). Pavelić je i onako u Berlinu bio ocjenjivan kao talijanski pion u igri. Maček je, doduše, bio dao pristanak da četvorica predstavnika Seljačke stranke (J. Šutej,

¹⁶ Više o tome: *Alfredo Breccia*, La »mediazione« di Mussolini e l'invasione tedesca della Jugoslavia, *Clio*, Trimestrale di studi storici, estratto dal N. 2-3, 1969, 306-324.

¹⁷ *Bogdan Krizman*, Hitlerov »Plan 25« protiv Jugoslavije, 94-96. Taj Jodlov prijedlog ponio je sa sobom 28. III gen. E. v. Rintelen da ga preda Mussoliniju.

I. Andres, J. Torbar i B. Smoljan) uđu i u novu, prevratničku vladu Dušana Simovića, ali je sâm u Zagrebu, kao nominalni potpredsjednik vlade, ostajao na osmatračnici, u rezervi, odbijajući iz više razloga da se brzopleto veže. Odmah je, na vijesti o izvršenom puču u Beogradu, pokušao posredstvom njemačke vojne obavještajne službe hitno saznati kakav je stav vlade Reicha prema novoj vladi, ako vlada prizna i potvrdi izvršeni pristup Jugoslavije Trojnom paktu. On želi — stoji u poruci šefa njemačke vojne obavještajne službe adm. Canarisa¹⁸ — prema tome, da uskladi svoj stav prema Beogradu. Dva dana kasnije¹⁹ ista je služba dostavila ministarstvu vanjskih poslova daljnju informaciju iz pouzdanog izvora: da Maček još uvijek čeka odgovor na svoje pitanje o stavu Berlina prema novoj jugoslavenskoj vladi, pošto se želi osigurati na sve strane. S tim je saopćenjem, dalje, u vezi zabilješka državnog podsekretara u njemačkom ministarstvu vanjskih poslova v. Woermanna od 29. III²⁰ u kojoj piše da je on (Woermann) tog jutra telefonski saopćio kapetanu Bürkneru, šefu odjela inozemnih informacija VK, da još nije donesena odluka u pitanju njemačkog saopćenja Mačeku, no da će ona, možda, uslijediti u toku dana.

Maček je već 28. ožujka razgovarao s ing. Mihaelom Derfflerom, njemačkim geologom koji je — pored svog rutinskog posla — obavljao i posao obavještajne prirode za njemački obavještajni centar u Beču.²¹ Tom prilikom Maček je predložio Derffleru da oputuje u Njemačku da bi se obavijestio o tome kakav stav zauzima Berlin prema situaciji u Jugoslaviji. Nakon razgovora, Derffler je oputovao u Beč gdje je referirao o tome, a sutradan je odletio u Berlin. Tamo mu je referent za Jugoistok u ministarstvu vanjskih poslova Curt Heinburg — nakon što mu je Derffler bio opširno referirao o svom razgovoru s drom Mačekom — poručio da »za njegova prijatelja nema nikakvih narudžbi«. Međutim u Beču, na povratku u Zagreb, nazvao ga je 31. III telefonom taj isti savjetnik Heinburg i službeno mu saopćio da se »njegovom prijatelju« (tj. Mačeku) nema isporučiti nikakva narudžba, no Derffler treba da mu kaže i to da ima utisak da će Maček primiti daljnje poruke. Takav odgovor Berlina Derffler je zatim vjerno prenio Mačeku.

Ribbentrop je istog dana²² brzojavno naredio njemačkom generalnom konzulu u Zagrebu dru Alfredu Freundtu da saopći Mačeku — kao odgovor na njegove zahtjeve da dobije savjete, zahtjeve pristigle njemačkoj strani različitim putovima — i to na način koji se konzulu bude činio prikladnim ali ipak obavezno strogo povjerljivo — ovo: odvrataju neodložno njega i druge hrvatske vođe da bilo kako surađuju sa sadašnjom beogradskom vladom. Samo se po sebi razumije da davanje takvog savjeta s njemačke strane zahtijeva najstrožu diskreciju. Ukoliko bi Maček poslušao taj savjet, njemačka strana želi da s njim ostane u kontaktu, što i on sa svoje strane mora osigurati pomoću odgovarajućih posrednika.

Ribbentrop je drugim brzojavom istog dana²³ naredio dru Freundtu da pomoću

¹⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945, Serie D, XII, 1, 349, bilj. 1.

¹⁹ Na i. mj., 349, bilj. 1.

²⁰ Na i. mj., 349, bilj. 1.

²¹ Više o tome: *Ljubo Boban*, Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941, Iz povijesti hrvatskog pitanja, knj. II, 391 i dalje.

²² Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945, Serie D, XII, 1, 349–350, brzojav br. 72.

²³ Isti izvor, 350, brzojav br. 76.

odgovarajućih posrednika povjerljivo saopći hrvatskim vodama da njemačka strana predviđa u okviru novog uređenja Evrope nezavisnu Hrvatsku, ako bi jugoslavenska država propala zbog svojih pogrešaka. Taj cilj mogli bi postići, ako se potpuno uzdrže od svake daljnje suradnje s Beogradom.

Freundt je sutradan, 1. travnja,²⁴ brzojavno izvijestio svoje ministarstvo u Berlinu da je Maček — u skladu s primljenim uputama — obaviješten posredstvom jednog službenika generalnog konzulata (to je bio dr Otto Mittelhammer, referent za štampu u konzulatu).²⁵ Maček je saopćio da je beogradskoj vladi, po potpredsjedniku Seljačke stranke A. Košutiću upućenom u Beograd, postavio ove uvjete: priznanje Trojnog pakta i njegova provedba u duhu Pakta; imenovanje dvojice namjesnika uz kralja Petra, od kojih je jedan Hrvat; ostavka ministra vojnog i povlačenje vojske iz svake politike. Maček smatra taktički nesvršishodnom ostavku hrvatskih ministara. Načelno će on, u trenutačnom položaju, odbiti da uđe u vladu. To će učiniti samo ako bi se tako mogao izbjeći rat. Maček je obećao najstrožu diskreciju u pogledu primljenog savjeta (Berlina), a za posrednika je odredio ing. Košutića. S Derfflerom Freundt još nema kontakta.

Istog je dana²⁶ poslanik v. Rintelen²⁷ pod »najhitnije« brzojavno saopćio Freundtu da ministar Ribbentrop zahtijeva da ga brzojavno neprekidno drži u toku daljnjeg razvoja situacije. Svaku važnu novost neka Freundt odmah javi ministarstvu. Posebno je za njih važno da budu na najbrži način obaviješteni o odlukama hrvatskih vođa i o tome gdje se u kojem času nalaze (na primjer: put u Beograd). Ukoliko Freundt za prikupljanje takvih vijesti raspolaže pouzdanim povjerenicima, ima da je s njima u neprekidnoj vezi. Iz Berlina putuju u Zagreb tog dana, tj. 1. travnja — stoji na kraju brzojava — gospodin Malletke iz Ureda Reichsleitiera Rosenberga i SS-Standartenführer Veessenmayer da bi uspostavili dodir s mjerodavnim hrvatskim ličnostima i oni će se javiti Freundtu. Obojica imaju upute da u Zagrebu utječu u duhu Freundtu dan ranije otpisanih telegrama ministra Ribbentropa (br. 72 i 76). Ministar moli Freundta da na odgovarajući način stavi do znanja hrvatskim ličnostima, koje dolaze u obzir, da smatraju gospodine Veessenmayera osobom njegova povjerenja.²⁸

Tko su bili ti emisari što ih je Berlin upućivao u Zagreb, u prvom redu Malletke, koji nas ovdje prije svega mora zanimati?

Dr Edmund Weessenmayer — da počnemo od poznatijeg — bio je po struci ekonomist i u Münchenu je 1932. god. — povezan s Hitlerovim tadašnjim savjetnikom za ekonomska pitanja Wilhelmom Kepplerom — stupio u Nacional-socijalističku stranku i SS. Ostao je uz Kepplera kad je Ribbentrop Kepplera

²⁴ Isti izvor, 351.

²⁵ U literaturi se uvriježilo pogrešno pisanje njegova prezimena: Mitterhammer umjesto Mittelhammer. To čini i sâm Malletke u svom izvještaju!

Usp.: *Jere Jareb*, Pola stoljeća hrvatske politike, Povodom Mačekove autobiografije, Buenos Aires 1960, 75–76.

²⁶ Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945, Serie D, XII, 1, 352.

²⁷ Emil v. Rintelen, predstojnik političkog odjela ministarstva vanjskih poslova u rangu poslanika prve klase. Zato je neročno kod F. Čulinovića: »Rintelena, direktora Političkog odjeljenja vlade Reicha« (Dvadeset sedmi mart, Zagreb 1965, 296).

²⁸ F. Čulinović (n. dj., 297), naprotiv, piše: »Freund (!) i specijalni izaslanik Rosenberga, Edmund Veessenmayer [...]«

početkom 1938. god. doveo u ministarstvo vanjskih poslova u svojstvu državnog sekretara za posebne zadatke. Veesebmayer se prvi put istakao u veljači/ožujku 1939. god. prilikom pripremanja proglašenja »nezavisnosti« Slovačke i stoga ga je Ribbentrop i u ovoj prilici — sličnoj onoj 1939. godine — htio upotrijebiti u Zagrebu.

Walter Malletke — mnogo manje poznat od Veesebmayera — bio je službenik u Vanjskopoliitičkom uredu Nationalsocijalističke stranke (Aussenpolitisches Amt der NSDAP) u Berlinu,²⁹ i to kao ekspert za vanjskotrgovinska pitanja, u svojstvu načelnika XI odjeljenja Rosenbergova Ureda (odjela za vanjsku trgovinu).³⁰ Rođen 1884. god. u Guttenfeldu pristupio je Nationalsocijalističkoj stranci nakon preuzimanja vlasti 1933. god. (prema tome nije ulazio u kategoriju tzv. »starih boraca«, tj. onih koji su pristupili stranci prije 1932. godine).

Malletke je 3. travnja posjetio Vladka Mačeka u njegovu stanu na Prilazu i — vrativši se u Berlin — podnio Rosenbergu izvještaj o svom putu u Zagreb.³¹ Ovdje taj izvještaj objavljujemo u hrvatskom prijevodu:

Izvještaj o putu u Zagreb

Prvog travnja bila su mi povjerena dva zadatka:

1) od ministra vanjskih poslova Reicha: utjecati na Mačeka da osnuje slobodnu nezavisnu Hrvatsku. Trebalo bi da se Maček skloni u neko skrovište i da čeka događaje koji će doći.

Istodobno mi je ministar vanjskih poslova Reicha izjavio da su još tri ili četiri ličnosti na djelu u Zagrebu s različitim zadacima; da, međutim, nije poželjno da znam njihova imena i da s njima surađujem.

2) od Reichsleitersa Rosenberga: privoliti Mačeka da osnuje nezavisnu slobodnu Hrvatsku i da smjesta pošalje u Berlin jednog pregovarača zajedno sa mnom. U utorak, 1. travnja, dakle istog dana kad mi je bio povjeren zadatak, otputovao sam navečer u Beč. Tamo sam se obavijestio kod generala Gautiera, kojega smatram za jednog od najboljih poznavalaca Jugoistoka, i kod dra Höttela, šefa SD u Beču [Sicherheitsdienst — Služba sigurnosti i policijska nadzorna služba SS],³² o položaju u Jugoslaviji i o mogućnostima da se tamo djeluje. Od oba gospodina saznao sam da je gospodin Derffler, koga poznajem već više godina, u Jugoslaviji i da je tamo aktivan. Istodobno sam u Beču saznao pojedinosti o Derfflerovoj akciji, koju ću opširno prikazati. Poslije podne odvezao sam se u automobilu koji je pripadao SD u Graz; tamo uhvatio noćni vlak za Maribor i u Mariboru prenoćio. Idućeg jutra u 5,15 sati nastavio sam put prema Zagrebu, kamo sam stigao oko 11,30 sati. Smjesta sam pošao u generalni

²⁹ Ureda a ne »odjeljenja NSDAP« — kako to pogrešno piše F. Čulinović (n. dj., 294).

³⁰ Hans-Adolf Jacobson, Nationalsozialistische Aussenpolitik 1933–1938, Frankfurt am Main–Berlin 1968, 63

³¹ Taj izvještaj snimljen je na mikrofilm: NAW, T-120, R. 1304, frames 487532–487537, a dobio sam ga posredstvom kolege dra Holma Sundhausena, mladoga njemačkog historičara, kome se i na ovom mjestu na tome zahvaljujem.

³² Taj Wilhelm Höttl — a ne Höttel! — objavio je pod pseudonimom »Walter Hagen« knjigu pod naslovom: Die geheime Front (Linz–Wien 1950).

konzulat i tamo zatekao generalnog konzula i gospodina Veesenmayera. Rekao sam gospodi da mi je do toga da se prvo uredim, a zatim da se vratim da bih s njima dogovorio potrebne korake.

U Hotelu Palace sreo sam gospodina Derfflera. Taj me je izvijestio o ovom:

Dan nakon puča u Beogradu, dakle 28. III, Derffler je razgovarao s Mačekom. Maček mu je izjavio ovo: Derffler treba smjesta da putuje u Njemačku i da tamo sazna kakav stav zauzima Njemačka prema hrvatskom pokretu za nezavisnost. On ne želi ući u vladu prije nego što dobije službeni stav. On će Šubašića [dra Ivana Šubašića, bana Banovine Hrvatske] pozvati u Zagreb da bi dobio na vremenu. Derffler je nato otputovao prvo u Beč i generalu Gautieru, s kojim se poznaje, referirao o sadržaju razgovora. General je obavijestio predsjednika vlade Delbrüggea kome je Derffler zatim referirao. Delbrügge je uputio brzojav ministarstvu vanjskih poslova i najavio Derfflerovu posjetu. Derffler je na to u subotu, 29. III, odletio specijalnim avionom u Berlin i u 6,30 sati razgovarao s tajnim savjetnikom Heinburgom³³ i taj je razgovor trajao oko dva sata. Derffler je zatim — nakon razgovora s Heinburgom — u Kaiserhofu u 10 sati telefonski primio ovaj nalog: »*Za njegova prijatelja nema nikakvih narudžbi.*«

U noći se Derffleru još javio gospodin Beisner (SD). I njemu je Derffler referirao o svemu. U nedjelju, 30. III, Derffler je zatim odletio natrag i u ponedjeljak u pola tri ga je u Beču nazvao tajni savjetnik [!] Heinburg i tom mu prilikom službeno saopćio:

- a) njegovom prijatelju (Mačeku) nema se isporučiti nikakva narudžba;
- b) Derffler treba da utvrdi kako ima utisak da će Maček primiti daljnje poruke.

U noći, u 11 sati, Derffler je tu poruku prosljedio Mačeku. Maček je duševno potpuno slomljen, budući da je iz tog odgovora saznao da mu se neće pružiti pomoć.

Derffler je, zatim, u utorak popodne, u tri sata, dakle na dan kad sam primio zadatak, ponovo molio Mačeka da ni pod kojim uvjetima ne putuje u Beograd. Maček se kolebao. Maček se također žalio da sada dolazi k njemu vrlo velik broj osoba, koje se predstavljaju kao posrednici ili kao povjerljive osobe posrednika, da mu prenesu sve moguće njemačke ponude u neodređenoj formi.

U utorak navečer, dakle istog dana kad sam bio primio novi zadatak, Mačeka je tada posjetio jedan gospodin iz ministarstva vanjskih poslova (Mitterhammer)³⁴ koji je Mačeku službeno saopćio da se želi nezavisna Hrvatska.

Sve to iznio mi je Derffler u kratkim potezima i saopćio da će Maček — budući da ne može dalje odgađati svoju odluku — navečer otputovati u Beograd. Pod tim uvjetima odlučio sam da odmah pregovaram s Mačekom. Moj početni plan da prvo pregovaram s meni bliskim osobama, koje su imale najveći utjecaj na Mačeka, morao sam napustiti budući da je vrijeme jako požurivalo, a ja te ličnosti — od kojih su se dvije nalazile van Zagreba — nisam mogao dobiti dovoljno pravovremeno.

³³ Taj Heinburg nije bio »tajni savjetnik« jer tu titulu nije poznavala njemačka diplomatska služba toga razdoblja.

³⁴ Mittelhammer a ne Mitterhammer!

Iz priloženih novina proizlazi:

Maček je 3. travnja prije podne, dakle na dan kad sam s njim pregovarao, već bio održao savjetovanje s banom Šubašićem, generalnim tajnikom Krnjevićem i ministrom Košutićem, u toku kojeg se on već apsolutno vezao. U jedan sat već je dao predstavnicima štampe interview u kojem je izložio štampi svoje namjere.⁸⁵ Isto tako je poduzeo druge korake koji su navedeni u novinama.

Ja sam, dakle, znao da se Maček već vezao da putuje u Beograd.

Kad sam došao Mačeku, zatekao sam u predsoblju ministra Košutića. U mojoj pratnji nalazio se gospodin Derffler. Maček je ostavio oba gospodina da čekaju u predsoblju da bi sa mnom govorio u četiri oka. Zamolio sam Mačeka da mi prije svega izloži svoje sadašnje gledište. Maček je izjavio kako vjeruje da će osigurati hrvatskoj stranci premoć nad svima ostalim strankama. On će sada putovati u Beograd. Teška srca odlučio se na taj korak, budući da na drugi način nije mogao napredovati. Vlada se pred njim izjavila spremnom da poduzme ovu mjeru: kralju uz bok imaju stupiti dvije ličnosti koje će držati u rukama isključivu vlast. Kralj će biti samo reprezentativna figura. Vladu će eventualno rekonstruirati. Na to sam izložio Mačeku da imam zadatak da mu još jednom saopćim da za Njemačku dolazi u obzir samo nezavisna slobodna Hrvatska i molio sam ga najživlje da u svakom slučaju odustane od odluke da putuje u Beograd. Ova vlada u cijelosti nije prihvatljiva za Njemačku. Nema u njoj ni jedne ličnosti kojoj bi se moglo ukazati povjerenje. Ja sam ga na to molio da se skloni u neko skrovište i da tamo sačeka sve daljnje korake koji će od Njemačke uslijediti.

Maček je na to vrlo energično odvratio da on želi — kako to i u njegovoj deklaraciji stoji — da izbjegne svako prolijevanje krvi i da riješi ukupno pitanje Jugoslavija—Hrvatska. On će, također, na tom putu postepeno ostvariti autonomiju Hrvatske i zatim stvoriti sređene odnose s Njemačkom i Italijom. Sa Slovenijom je postignut sporazum da se priključi Hrvatskoj. Upitao me je da li njegovo ime u Njemačkoj još nešto vrijedi, što sam potvrdio ukazujući mu na to da inače ne bi došao k njemu.

Također je mislio da će mu smjesta poći za rukom da postigne izjavu u prilog Trojnog pakta i, dalje, pružanje zadovoljštine u takvom obimu koji će Njemačku u svakom slučaju zadovoljiti. Pomišljao je pri tom uglavnom na kontrolne komisije, ali je spomenuo da će se moći postići još i druge garancije.

Na kraju sam molio Mačeka — kad sam vidio da će na svaki način otputovati u Beograd — da ne poduzima nikakve korake prije nego što se sporazumije s Berlinom. To mi je Maček obećao. Pretpostavio sam da Maček neće ući u vladu prije nego što još jednom dođe u kontakt sa mnom. Maček me je molio da eventualno dođem s njim u Beograd. To sam otklonio ukazujući na to da će Maček dolaskom u Beograd biti lišen svoje slobode djelovanja.

Navečer sam još govorio s ministrom Košutićem i izložio mu sve. Molio sam ga da Mačeka još jednom privoli da u Beogradu ne poduzme nikakve korake bez upute odnosno sporazuma s Berlinom. Košutić je to i učinio, kako mi je dva dana kasnije pričao.

Iz višestrukih razgovora što sam ih imao stekao sam ovaj dojam: Maček je vjerovao — pošto mu je Derffler bio donio iz Berlina opisani odgovor — da u

⁸⁵ To je poznata Mačekova izjava koja počinje ovako: »Kršćanin sam i pamtim riječi Kristove: Blaženi, koji mir grade, jer će se sinovi božji zvati [...]«

Berlinu neće imati nikakvu potporu. Da bi ipak spasio hrvatske težnje, Maček je smjestio stao pregovarati s Beogradom. Osim toga, Maček nije više bio — kako mi je sâm rekao — gospodar svog djelovanja, budući da su u utorak i srijedu (1. i 2. travnja) već bili pristigli veći kontingenti srpskih trupa u Zagreb i čitavu Hrvatsku koji bi onemogućili oružani ustanak njegove Zaštite. Maček se žalio što njegovoj Zaštiti — usprkos njegovoj molbi — nije izručeno oružje. On sam raspolaze, međutim, samo s jednim vrlo malim oružanim kontingentom. Maček je vjerovao da se nalazi u teškom položaju prinude gdje nema izbora. Kad sam stigao, Maček se već tako vezao da je jedva mogao natrag.

Da sam imao ovlaštenje da mu izjavim da njemačke trupe stoje pripravne na granici da mu priteknu u pomoć, Maček bi po mom mišljenju opozvao svoju odluku da putuje u Beograd. No, moja ovlaštenja nisu išla toliko daleko, tako da on i u pogledu mog uvjeravanja nije imao čvrstu garanciju da će Njemačka bezodvlačno intervenirati. Htio bih još primijetiti da sam nastupao samo kao izaslanik Reichsleiters Rosenberga, kako sam i bio dobio uputu.

U četvrtak navečer (3. IV), odmah nakon razgovora s Mačekom, otišao sam u generalni konzulat i sastavio odgovarajući brzojav koji je generalni konzul potpisao. U brzojavu sam molio da se informiraju ministar vanjskih poslova Reicha i Reichsleiter Rosenberg. Izrazio sam molbu da mi budu izdane upute. Ja sâm smatrao sam za dužnost da čekam do subote (5. IV) na takve upute. Međutim, stigao je brzojav koji je opunomoćio gospodina Veesenmayera da pregovara s radikalnim desničarskim strankama. Moju namjeru da na to u nedjelju pokušam otputovati u Berlin spriječilo je izbijanje rata.⁸⁶

Malletke je tako, neobavljena posla, otišao u generalni konzulat da brzojavno obavijestio Berlin o razgovoru s Mačekom.⁸⁷

Malletke je danas u podne — javlja Freundt, uz ostalo, Ribbentropu⁸⁸ — razgovarao s Mačekom. Maček mu je izjavio: 1) da kategorično otklanja svaku diskusiju o nezavisnoj Velikoj Hrvatskoj; 2) da će srpsku dobru volju iznova ojačati izjašnjavanje u prilog Trojnog pakta; 3) Maček je načistu da Jugoslavija mora pružiti zadovoljštinu Njemačkom Reichu; 4) Maček želi — ukoliko je Berlin s tim suglasan — da ponudi srpskoj vladi da sam osobno uzme u ruke vođenje pregovora s Njemačkim Reichom o ponovnom izjašnjavanju za Trojni pakt i pružanju zadovoljavajuće zadovoljštine; 5) uz bok kralju — čija je važnost praktično isključena — imaju stupiti dvije osobe s isključivim ovlašte-

⁸⁶ Usp.: *Martin van Creveld*, *Hitler's Strategy 1940–1941, The Balkan Clue*, Cambridge 1973; *Klaus Olsbansen*, *Zwischenspiel auf dem Balkan, Die deutsche Politik gegenüber Jugoslawien und Griechenland von März bis Juli 1941*, Stuttgart 1973; *Johann Wuescht*, *Jugoslawien und das Dritte Reich, Eine dokumentierte Geschichte der deutsch-jugoslawischen Beziehungen von 1933 bis 1945*, Stuttgart 1969.

Vidi još: *Dragiša N. Ristić*, *Yugoslavia's Revolution of 1941*, The Pennsylvania State University Press, 1966; *Ladislav Hory-Martin Broszat*, *Der kroatische Ustascha-Staat 1941–1945*, Stuttgart 1964; *Gert Fricke*, *Kroatien 1941–1944, Der »Unabhängige Staat« in der Sicht des Deutschen Bevollmächtigten Generals in Agram, Glaise v. Horstenau*, Freiburg 1972.

⁸⁷ Maček je sâm šturo opisao taj susret s Malletkeom u svojoj autobiografiji: *In the Struggle for Freedom*, New York 1957, 220–221.

⁸⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945, Serie D, XII, 1, 370–371.

njem; 6) misao o odvajanju Slovenije ne može biti predmet diskusije, a također ni njena podjela. Maček se odnosio potpuno negativno prema Malletkeovim prigovorima i pokušajima da na nj utječe. Vjeruje u svoju misiju očuvanja mira i u svoj uspjeh te moli da ga obavijeste je li Berlin suglasan s njegovom spremnošću da pregovore — kako je navedeno — sam vodi. Maček je očigledno ponosan i ponesen navodnim uspjehom svoje politike. No, ipak nije mogao pružiti uvjerljivo objašnjenje o mogućnostima praktične provedbe u Beogradu. Malletke moli — stoji na kraju Freundtova brzjava — da rezultat njegova razgovora s Mačekom saopće i Reichsleiteru Rosenbergu.

Rosenberg je nešto kasnije primio i pročitao izvještaj Waltera Malletkea, ali ga je 18. travnja³⁹ prosljedio dru Heinrichu Lammersu, ministru i šefu kancelarije Reicha, žaleći se u popratnom pismu što ga Ribbentrop i ministarstvo vanjskih poslova nisu upoznali s pregovorima Maček—Malletke u Zagrebu. Lammers je na spisu, međutim, pribilježio da odustaje od toga da o tome referira Hitleru.

³⁹ Isti izvor, 371, bilj. 6